

ΕΝΟΤ. 5 **Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΑΠΟ ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 18^{ΟΥ} ΑΙ. ΕΩΣ ΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} ΑΙ.**

Α. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

- Η επέκταση του ευρωπαϊκού εμπορίου στην Ανατολή ενίσχυσε τις εμπορικές συναλλαγές της δυτικής Ευρώπης με την Οθωμανική αυτοκρατορία, στις οποίες το εμπόριο και τη ναυτιλία διακρίνονταν Έλληνες, Εβραίοι και Αρμένιοι.
- Ιδιαίτερα οι Έλληνες караβοκύρηδες αξιοποίησαν τη συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή μεταξύ Ρωσίας & Τουρκίας (1774, ελεύθερη διέλευση πλοίων με ρωσική σημαία από τα στενά Βοσπόρου), καθώς και την περιορισμένη παρουσία γαλλικών και αγγλικών πλοίων στη Μεσόγειο και έλεγχαν σημαντικό μέρος του εμπορίου.
- Κάτω από αυτές τις συνθήκες, διαμορφώθηκαν βαθμιαία σημαντικά ελληνικά αστικά κέντρα (Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα, Σμύρνη, Χίος) με κυριότερο τον χαρακτήρα του εμπορικού κέντρου.
- Επίσης ενισχύθηκαν οι ελληνικές παροικίες του εξωτερικού.
= Κοινότητες Ελλήνων, που εγκαταστάθηκαν στο εξωτερικό ήδη από τον 16^ο αι. κυρίως για εμπορικούς σκοπούς. Εκεί οι Έλληνες ήρθαν σε επαφή με τις ιδέες του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού σπουδάζοντας σε ξένα πανεπιστήμια.
- ♦ Έτσι, οι παροικίες εξελίχθηκαν σε σημαντικά οικονομικά και πνευματικά κέντρα του Ελληνισμού.
- ♦ Κυριότερες ήταν αυτές της Βιέννης, της Βενετίας, της Οδησσού, της Τερνέστης και του Λιβόρνου.

Β. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

- Η Ορθόδοξη εκκλησία εναντιωνόταν στη διάδοση των διαφωτιστικών ιδεών, επειδή θεωρούσε μια επανάσταση επικίνδυνη για την ίδια την Εκκλησία αλλά και τον Ελληνισμό. Ωστόσο υπήρξαν κληρικοί που τις υιοθέτησαν και αγωνίστηκαν εναντίον της Οθωμανικής κυριαρχίας (Μεθ. Ανθρακίτης, Ευγένιος Βούλγαρης)
- Οι Φαναριώτες. Ήταν μορφωμένοι, γνώριζαν ξένες γλώσσες, σπούδασαν στη Δύση και είχαν καταλάβει ηγετικές θέσεις στην Οθωμανική διοίκηση, κυρίως στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες (Μολδοβλαχία).
- Οι προεστοί ή κοτζαμπάσηδες ή δημογέροντες. Διοικούσαν τις ελληνικές κοινότητες, συγκέντρωναν τους φόρους και είχαν μεγάλη περιουσία και επιρροή στους Τούρκους αξιωματούχους. Φορέας αυτονομίας και αυτοδιοίκησης.
- Οι έμποροι και καπετάνιοι. Έχουν καλή οικονομική κατάσταση και πολλοί ταξιδεύουν στη Δύση και γίνονται φορείς διάδοσης των διαφωτιστικών ιδεών.
- Οι κλέφτες είναι αγρότες που κατέφευγαν στα βουνά και επιδίδονταν σε ληστείες. Υμνήθηκαν για την ανυπότακτη στάση τους.
- Οι αρματολοί. Ανήκαν στα ένοπλα σώματα της Οθωμανικής Διοίκησης για την τήρηση της τάξης.
- Οι αγρότες. Καλλιεργούσαν ιδιωτικά ή κρατικά κτήματα (τσιφλίκια) και η ζωή τους ήταν δύσκολη.

Γ. ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ

- Στις αρχές του 18^{ου} αι. οι Έλληνες στράφηκαν στην ομόδοξη Ρωσία, με την οποία είχαν κοινά συμφέροντα. Με ρωσική υποκίνηση λοιπόν,
- Το 1770 οργανώθηκε επανάσταση στην Πελοπόννησο, από τους αδελφούς Ορλόφ (Ορλοφικά), η οποία απέτυχε.
- Παρόμοια τύχη είχε και η προσπάθεια του Λάμπρου Κατσώνη να ξεσηκώσει τους κατοίκους των νησιών του Αιγαίου.
- Οι κάτοικοι της αυτόνομης περιοχής του Σουλίου έκαναν 15 χρόνια πόλεμο με τον Αλή Πασά των Ιωαννίνων. Το 1803 όμως αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους.

Δ. ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ

- Με αφετηρία τις παροικίες του εξωτερικού, ο ελληνισμός ήρθε σε επαφή με τις ιδέες του Διαφωτισμού. Σπουδάζοντας σε Πανεπιστήμια της Δύσης Έλληνες έμποροι και λόγιοι γνώρισαν τη δύναμη της λογικής, της μόρφωσης και της απελευθέρωσης από συντηρητικές ιδέες και προκαταλήψεις. Η λογική θεωρήθηκε ότι μπορεί να αλλάξει τον κόσμο και η **εκπαίδευση συνδέθηκε με τον αγώνα για την ελευθερία** και η αντίληψη αυτή διαδόθηκε από τους εμπόρους και άλλους ταξιδευτές στον ελλαδικό χώρο.
- Έτσι, διαμορφώθηκε στα μέσα του 18^{ου} αι. το πνευματικό κίνημα Νεοελληνικού Διαφωτισμού, κυρίως στις παροικίες του εξωτερικού και στα μεγάλα αστικά (εμπορικά) κέντρα του ελληνισμού. Σκοπός του κινήματος ήταν η ιδεολογική προετοιμασία του αγώνα για την ελευθερία.
- Οι εκπρόσωποί του θαύμαζαν τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό. Μεταφράζουν στη λαϊκή γλώσσα έργα αρχαίων φιλοσόφων, ιστορικών και λογοτεχνών και στοχεύουν στην μόρφωση των υπόδουλων Ελλήνων, με απώτερο σκοπό την κατάκτηση της ελευθερίας τους.
- Επίσης, πιστεύουν και εφαρμόζουν μια σύγχρονη εκπαίδευση, μακριά από δογματικούς θρησκευτικούς περιορισμούς. Μεταφράζουν και διδάσκουν στα ελληνικά σχολεία σύγχρονα ευρωπαϊκά εγχειρίδια φυσικών επιστημών, με σκοπό την απελευθέρωση του πνεύματος και την λογική ερμηνεία του κόσμου. Οι εκδόσεις βιβλίων πολλαπλασιάζονται, νέα σχολεία ιδρύονται σε πολλές πόλεις και αφυπνίζεται τόσο το πνεύμα του υπόδουλου, όσο και η ιδέα της επανάστασης.
- ΠΑΙΔΕΙΑ = ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ. Οι διαφωτιστές θεωρούν πως η λογική γκρεμίζει τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα και η φυσική επιστήμη μπορεί να ερμηνεύσει τόσο τη φύση όσο και την κοινωνία. Έτσι, η παιδεία μπορεί να οδηγήσει σε αυστηρό και λογικό έλεγχο και αμφισβήτηση της ξένης κυριαρχίας.
- Φυσικά, υπήρξαν αντιδράσεις από συντηρητικούς λόγιους, συνήθως των εκκλησιαστικών κύκλων, οι οποίοι επέμεναν σε μια εκπαίδευση βασισμένη σε εκκλησιαστικά κείμενα και στην αρχαϊζουσα γλώσσα. Εξάλλου οι διαφωτιστικές ιδέες θεωρούνταν ότι παρακινούσαν τον λαό προς την αθεΐα.
- Σημαντικοί λόγιοι – εκπρόσωποι του Νεοελληνικού Διαφωτισμού είναι οι:
 - Ιώσηπος Μοισιόδακας,
 - Δημήτριος Καταρτζής, υπερασπιστής της λαϊκής γλώσσας,
 - Κωνσταντίνος Κούμας, υποστηρικτής νέων μεθόδων διδασκαλίας,
 - Θεόφιλος Καΐρης, οπαδός φιλελεύθερων ιδεών γαλλικής επανάστασης,
 - ο Ανώνυμος συγγραφέας της *Ελληνικής Νομαρχίας* (1806), όπου υποστήριξε ότι οι Έλληνες πρέπει να έπρεπε να αγωνιστούν μόνοι τους για την ελευθερία τους και να διαμορφώσουν ένα ελεύθερο πολίτευμα, στο οποίο θα επικρατεί ο δημοκρατικός νόμος (Νομαρχία) και όχι η αυθαίρετη βούληση ενός βίαιου άρχοντα.
 - οι Δημητριοί (από τον Βόλο) Δημ. Κωνσταντάς και Δανιήλ Φιλιππίδης, συγγραφείς της *Νεωτερικής Γεωγραφίας*.

- Ξεχωρίζουν ωστόσο οι:

- Ρήγας Βελεστινλής (1757-1798). Στο έργο του «*Νέα Πολιτική Διοίκησης*» πρότεινε τη δημιουργία μιας Ελληνικής Δημοκρατίας, που θα απλωνόταν σε όλη τη βαλκανική χερσόνησο, αντικαθιστώντας την Οθωμανική Αυτοκρατορία και εξασφαλίζοντας ισονομία και ισοπολιτεία στους κατοίκους της. Προδόθηκε τελικά και θανατώθηκε.

Άλλα σημαντικά κείμενα του Ρήγα είναι:

Φυσικής Απάνθισμα (Βιέννη 1790)

Σχολείον των ντελικάτων Εραστών (Βιέννη 1790)

Επιτεδογραφία της Κωνσταντινουπόλεως (Βιέννη, 1796)

Χαλκογραφία του Μεγάλου Αλεξάνδρου (Βιέννη 1797)

Νέα Χάρτα της Βλαχίας και μέρους της Τρανσυλβανίας (Βιέννη, 1797)

Γενική Χάρτα της Μολδαβίας (Βιέννη 1797)

Χάρτα της Ελλάδος (Βιέννη 1797)

Ηθικός Τρίπους (Βιέννη 1797)

Νέος Ανάχαρις (μετάφραση ταξιδιωτικού κειμένου, Βιέννη 1797)

Νέα Πολιτική Διοίκησης των κατοίκων της Ρούμελης, της Μικράς Ασίας, των Μεσογείων νήσων και της Βλαχομπογδανίας (Βιέννη 1797) Περιλάμβανε τέσσερα τμήματα: *Επαναστατική Προκήρυξις, Υπέρ των νόμων και της πατρίδος/ Τα Δίκαια του ανθρώπου* (35 άρθρα) / *Το Σύνταγμα της Ελληνικής Δημοκρατίας*, (124 άρθρα) / *Θούριος*. Το Σύνταγμα του Ρήγα δεν ήταν πρωτότυπο έργο. Ως πρότυπό του είχε τα γαλλικά συντάγματα κυρίως του 1793, αλλά και του 1795. Διέφερε όμως από αυτά στο ότι αναφερόταν σε ένα πολυεθνικό κράτος (ενιαίο και όχι ομοσπονδιακό), που θα ονομαζόταν Ελληνική Δημοκρατία. «Η Ελληνική Δημοκρατία είναι μία, που συμπεριλαμβάνει εις τον κόλπον της διάφορα γέννη και θρησκείας (άρθρο 1). Επίσημη γλώσσα του κράτους θα ήταν η ελληνική γλώσσα, επειδή είναι πιο ευκολονόητη στους Έλληνες και πιο εύκολη για να τη μάθουν οι ξένες εθνότητες που εμπεριέχονται στο Ελληνικό Κράτος» (άρθρο 53).

- Αδαμάντιος Κοραής (1748-1833). Υπήρξε θερμός υποστηρικτής των φιλελεύθερων ιδεών της γαλλικής επανάστασης. Θεωρούσε ότι οι Έλληνες για να κερδίσουν την ελευθερία τους έπρεπε πρώτα να μορφωθούν. Σε ό,τι αφορούσε στο γλωσσικό ζήτημα δεν δεχόταν αυτούσια την δημοτική.

Σημαντικά κείμενα του Κοραή είναι:

Αδελφική Διδασκαλία (1798, προσπαθεί να πείσει τους σκλαβωμένους Έλληνες ότι δεν είναι θέλημα θεού να υπομένουν την σκλαβιά, όπως διακήρυξε η *Πατρική Διδασκαλία*, που είχε εκδώσει το Πατριαρχείο, αλλά να αγωνίζονται για την ελευθερία τους)

Σάλπισμα Πολεμιστήριον (Αλεξάνδρεια, 1801)

Συλλογή των *Προλεγομένων* στις εκδόσεις αρχαίων συγγραφέων (Βιέννη, 1815, όπου ο Κοραής αναπτύσσει τις πολιτικές και κοινωνικές του απόψεις)

Εκδόσεις αρχαίων συγγραφέων (Όμηρος, Πλούταρχος, Ιπποκράτης, Ισοκράτης, Ηλιόδωρος κ.ά)

❖ ΕΡΩΤΗΣΗ: Πώς καταλαβαίνετε τη φράση του κειμ. 4 «*Η Λογική και η Φυσική άνοιξαν τα μάτια των περισσοτέρων*»;